

УДК [821.161.2=133.1-1.09:7.01]”20”
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-25>

Наталія ДМИТРАСЕВИЧ,
orcid.org/0000-0001-8104-8249
асистент кафедри французької та іспанської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) natalya.dmytrasevych@lnu.edu.ua

Ярина СТЕЦЬКО,
orcid.org/0000-0002-1787-1457
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри французької та іспанської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) yaryna.stetsko@lnu.edu.ua

ХУДОЖНІ ІМЕНА ФРАНСУА РАБЛЕ В ПЕРЕКЛАДІ АНАТОЛЯ ПЕРЕПАДІ

Розгляд специфіки перекладу художніх імен залишається актуальним напрямом ономастичних досліджень, оскільки особові імена є важливим структурним елементом літературного твору будь-якого жанру.

Письменники використовують особові імена для створення образу персонажа. В загальному ансамблі зображально-виражальних засобів художнього твору онім так чи інакше конкретизує уявлення про персонаж. «Промовисті» особові імена допомагають читачу декодувати авторську інтенцію. Такі художні імена є стилістичним засобом характеристики героїв.

Вживання «промовистих» імен є давньою літературно-художньою традицією. Під впливом цієї традиції читач шукає в будь-якому особовому імені зв'язок з його носієм, ключ до розкриття характеру персонажа. Це своєю чергою змушує письменника прискіпливо та обережно добирати імена для своїх персонажів, приділяти максимум уваги таким компонентам мовного значення оніма, як його соціальне і емоційне забарвлення. Те, що в реальності сприймається як випадкове, в художньому творі видається умисним і символічним. Промовисті художні імена є певним викликом для перекладача, бо традиційні способи перекладу особових імен не завжди передають авторське значення імені. Найголовнішим завданням перекладача є «винайти» еквівалент художнього імені, не спотворивши його. Перекладач повинен зберегти стилістичне забарвлення і семантичне навантаження імені, а не просто перекодувати його. Такий переклад повинен відповідати стилю, ідеї, цілям художнього твору.

У статті розглядаються способи передачі художніх імен Франсуа Рабле в перекладі Анатолія Перепаді твору «Гаргантюа та Пантагрюель». Важливо, що це перший повний переклад найвідомішого твору французького Середньовіччя українською мовою. До цього часу Анатоль Перепадя вже увійшов в історію як перший перекладач семитомного циклу романів Пруста «У пошуках утраченого часу». Для порівняльного аналізу автори використали оригінал твору Рабле 1913 року, і саме таке видання старофранцузького мовного періоду, «не скорочене і не спотворене» (Лучка, 2008) перекладав А. Перепадя.

Ключові слова: художні імена, промовисті імена, номен, авторське значення, метод перекладу, компонент мовного значення.

Nataliia DMYTRASEVYCH,
orcid.org/0000-0001-8104-8249
Assistant Professor at the Department of French Philology
Lviv Ivan Franko National University
(Lviv, Ukraine) natalya.dmytrasevych@lnu.edu.ua

Yaryna STETSKO,
orcid.org/0000-0002-1787-1457
Candidat of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of French Philology
Lviv Ivan Franko National University
(Lviv, Ukraine) yaryna.stetsko@lnu.edu.ua

ARTISTIC FRENCH NAMES OF FRANCOIS RABLET TRANSLATED BY ANATOL PEREPADIA

Investigation of the specifics of the translation of artistic names remains a relevant direction of onomastic research since personal names are an important structural element of a literary work of any genre.

Writers use personal names to create an image of a character. Onym specifies the idea of a character in the general ensemble of figurative and expressive means of an artistic work. "Eloquent" personal names help the reader to decode the author's intention. Such artistic names are a stylistic means of characterizing the characters.

The use of "eloquent" names is an ancient literary and artistic tradition. Under its influence, the reader looks for a connection with its bearer in any given name, a key to revealing the personage's character. This, in turn, forces the writer to meticulously and carefully choose names for his characters and to pay maximum attention to such components of the linguistic meaning of onym as its social and emotional colouring. What is perceived as accidental in reality appears to be deliberate and symbolic in a work of art. Eloquent artistic names are a certain challenge for the translator, because traditional methods of translating personal names do not always convey the author's meaning of the name. The most important task of the translator is to "invent" the equivalent of the artistic name without distorting it. The translator must preserve the stylistic color and semantic load of the name, and not simply recode it. Such a translation should correspond to the style, idea, and goals of the work of art.

The article investigates the methods of transferring the artistic names of Francois Rabelais in the translation of Anatol Perepadia's work "Gargantua and Pantagruel". It is important as this is the first complete translation of the most famous work of the French Middle Ages into Ukrainian. By this time, Anatol Perepadia had already entered history as the first translator of Proust's seven-volume cycle of novels "In Search of Lost Time". The authors used the original of Rabelais's work from 1913 for a comparative analysis and it is this very edition of the Ancient French language period, "not abridged and not distorted" (Luchka, 2008), which was translated by A. Perepadia.

Key words: *artistic names, colloquial names, nomen, author's meaning, translation method, component of linguistic meaning.*

Постановка проблеми. Художні імена виконують не лише називну функцію, але й передають певне значення. Переклад промовистих художніх імен сатиричних творів є особливо цікавим для дослідження, оскільки загальновідомі способи перекладу особових імен (транслітерація, транскрипція чи наблизений переклад) можуть спотворити авторське значення імені. Звідси й **актуальність** статті, в якій висвітлюються методи перекладу промовистих імен Франсуа Рабле у першому повному виданні українською мовою (переклад Анатолія Перепаді).

Аналіз досліджень. Вивченню семантики художніх імен присвячено праці багатьох мовознавців (А. Доза, Є. Курилович, Ж. Дамурет, М. Гревіс, Е. Пішон, Ж. Моліно, К. Жонассон, О. Черденченко, М. Бережна, А. Гудманян). Питання перекладу імен набули висвітлення в українській науковій думці останніх років, проте, стосувалися головним чином дослідження матеріалу власних назв. Серед них – дисертаційне дослідження А. Г. Гудманян «Відтворення власних назв у перекладі», стаття О. В. Ковтун, О. С. Помазан «Власне ім'я у художньому творі як перекладацька проблема». Переклади Анатолія Перепаді стали темою дослідження Валентини Савчин «Лукашіана Анатолія Перепаді». Особливості перекладу французьких художніх імен українською мовою ще дуже мало вивчені, що й зумовило актуальність статті.

Мета статті полягає у виявленні методів, які застосував Анатоль Перепаді в перекладі про-

мовистих імен сатиричного твору Рабле «Гаргантюа та Пантагрюель».

Виклад основного матеріалу. Семантична структура слова в художньому творі є ускладненою, оскільки вона збагачується тими додатковими семантичними і стилістичними компонентами, які автор вкладає в це слово. Деякі антропоніми в художньому тексті, наповнившись тим значенням, яке вкладає в них автор і, що його адекватно сприймає читач стають промовистими, значущими. Використання промовистих онімів є продовженням греко-римської традиції, за якою людині надавали прізвиська, виходячи з певних притаманних їй рис (фізичних або соціальних). Вони згодом ставали прізвиськом, родовим іменем. Значення, що передається формою особового імені і характеризує носія імені, умовно назвемо авторським значенням.

Авторське значення художніх онімів часто зближує їх з прізвиськами, які підкреслюють певну рису героя. Як і прізвиська, такі літературні оніми створюють деякі труднощі для перекладачів художніх творів, адже, при перекладі треба зберегти стиль автора, «дух» твору, розкрити авторське значення, не втративши сенс оніма.

При передачі значущих онімів важливо є знайти «еквівалент», що блискуче вдалося Анатолію Перепаді, який переклав зі старофранцузької мови п'ятикнижжя Франсуа Рабле «Гаргантюа та Пантагрюель». Це був перший повний переклад українською мовою (2004 рік), над яким Ана-

толь Перепада працював двадцять років. Саме цей переклад визнаний найкращим перекладом з французької мови на українську у 2005 році. 17 жовтня 2007 року у Французькому культурному центрі в Україні за участю Посла Франції п. Жана-Поля Везіана Анатолію Перепаді вручили премію імені Григорія Сковороди. Для порівняльного аналізу ми мали можливість використати оригінал 1913 року, останнє повне видання старофранцузькою мовою. Його подарував уряд Франції кафедрі романських мов Львівського університету. Зараз це кафедра французької та іспанської мов Львівського національного університету імені Івана Франка. Це видання є особливо цінним ще й тому, що тут є примітки-пояснення старофранцузьких слів, які є дуже важливими для розуміння художніх імен Франсуа Рабле.

В українському перекладі цього сатиричного роману, в якому багато експериментів з іменами героїв, знаходимо приклади, де збережене емоційне забарвлення оніма:

M. Haultechaussade – магістр Пюндра (пюндри (штани до колін) – les chausses);

le seigneur de Rainensac – сеньйор де Торбофат;

le compte de Mouillevent – граф де Дармоїд;

le duc de Francerepas – дук де Блюдолиз;

Faquin – Марнодум;

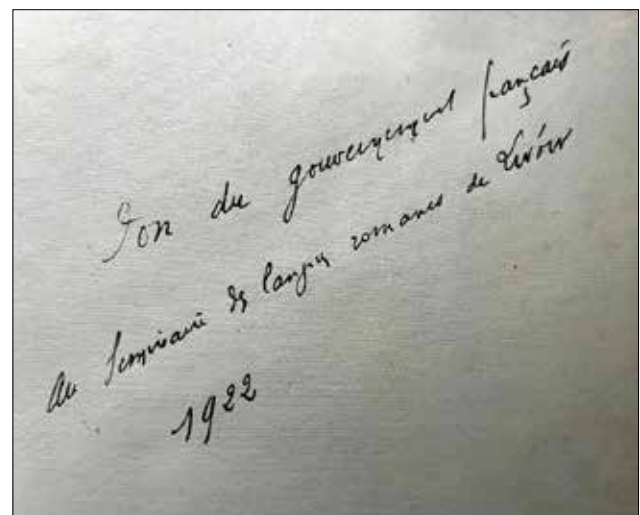
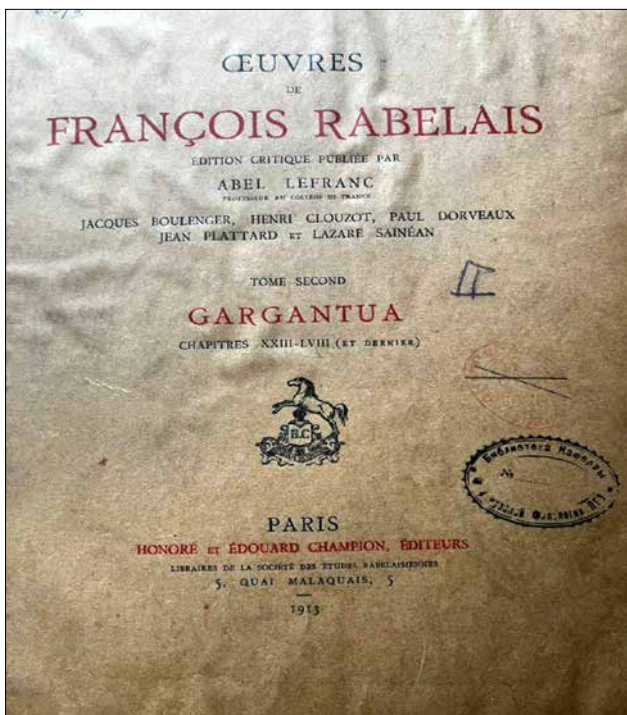
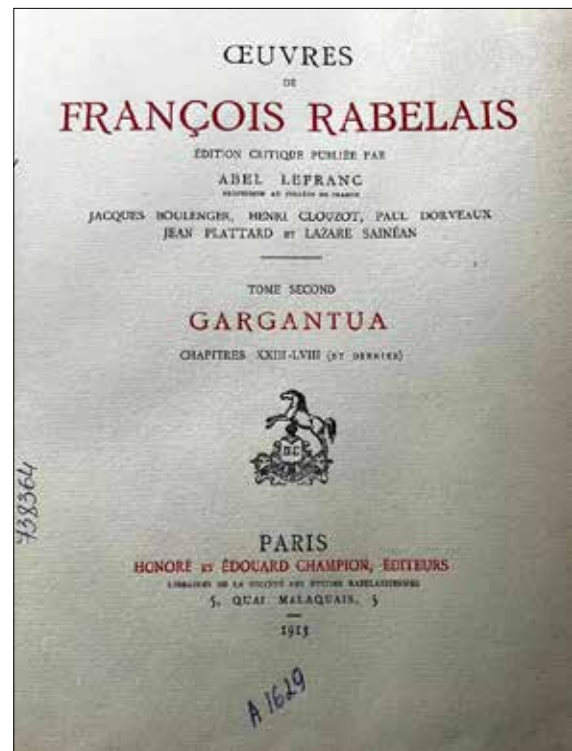
Heurtebise – Вітролет;

Tropditeux – Пустоб'яка;

Jean le Veau – Жан Телята;

Billon – Шаг (le billon (розмінна монета) – шаг (гріш, пів копійки));

Tournemoule – Верзун;
 Basdefesses – Курдупель;
 le compte de Spadassin – граф Галабурда;
 le capitaine Merdaille – капітан Гівняй;
 Bon Jean – Жан Добряга;
 Preliguand – Мартопляс;
 Tyravent – Дмухач;
 Lasdaller – Вайло;
 Menuail – Шуя;
 le prince de Gratelles – принц де Шолуді;
 le vicomte de Morpaille – віконт де Вошва;
 Hastivesau – Шкодороб;
 le capitaine Toucquedillon – капітан Боюн (лаштував до бою гармату);
 Frère Jean des Entommeures – брат Жан Зубарь.

Всі ці імена безпосередньо характеризують особові імена притаманні твору сатиричного жанру. Анатоль Перепаді тут застосовує метод підбору функціонального аналогу, коли мовна одиниця оригіналу передається лексичною одиницею мови перекладу. Таке явище викликає схожі емоції у читача оригіналу і читача перекладу.

Однак, не завжди авторське значення художнього імені зрозуміле для пересічному читачеві. Таким є, наприклад, ім'я *Frère Jean des Entommeures* – брат Жан Зубарь. Тому тут є дуже доречними коментарі упорядників видання оригіналу, де знаходимо пояснення:

“Entamures ou hachis. Forme dialectale dont Rabelais se sert ailleurs dans son sens propre : “ Va, ladre vert, répondit Frère Jean, à tous les millions de diables, qui te puissent anatomiser le cerveau et en faire des entommeures.” Ce nom fait allusion à l’humeur batailleuse de Frère Jean.” (Rabelais, 1913: 260).

«Нутроці або фари. Діалектна форма, яку Рабле вживає в інших місцях у її прямому значенні: «Йди, зелена сволото, – відповів брат Жан, – до всіх мільйонів дияволів, які можуть розчленувати твоїй мозок і перетворити його на нутроці. Ця назва вказує на бойовий настрій брата Жана» (Рабле, 2012: 69).

При першій появі цього героя в творі Франсуа Рабле бачимо цей семантичний ряд, який і привів до вибору перекладачем саме такого імені Зубарь (*gueule – dents; паща – зуби*):

“En l’abbaye estoit pour lors un moine claustrier, nommé Frère Jean des Entommeures, jeune, gallant, frisque, de hayt, bien à dextre, hardy, aventureux, délibéré, hault, maigre, bien fendu de gueule, bien advantagé en nez [...], au reste cleric jusques es dents en matiere de breviaire” (Rabelais, 1913: 259).

«У той час ув абатстві був чернець на прізвисько Жан Зубарь, чоловік молодий, хваткий, чепуристий, веселий, ручий, сміливий, до того ж зухвалий, високий сухорлявий, горластий, носатий, мастак часи відбубоніти, обідні відкатати, вигилії учесати, коротше, найправдивіший чернець з усіх, якими чернецтво будь-коли щонайчернецькіш чернечило. Та ще й на Часослові зуби з’їв» (Рабле, 2012: 68).

Авторське значення – елемент енциклопедичного значення особового імені, тобто, тієї його частини, яку вкладає в дане ім'я автор твору. Ця частина енциклопедичного значення антропоніма кожного персонажа розкривається, передусім, в розповідних фрагментах. Порівнюючи оригінал та переклад роману Ф. Рабле, знаходимо приклади, де, для того, щоб зберегти значення осо-

бового імені головного героя, Анатоль Перепаді використовує одночасно описовий переклад і метод підбору семантичного неологізму:

“Le bonhomme Grandgousier [...] entendit le cri horrible que son fils avait fait entrant en lumière de ce monde [...], dont il dit : “Que GRAND tu as supplé le gosier”. Ce que oyants, les assistants dirent que vraiment il devait avoir par ce le nom Gargantua, puisque telle avait été la première parole de son père à sa naissance, à l’imitation et exemple des anciens Hébreux ” (Rabelais, 1913: 56).

«Добряга Грангузьє [...] зачув страшений лемент: то його син, заледве появившись на світ, репетував [...]. От батько і гукнув: «Оце гаргало, ти ба!». Почувши тєє, гості нараjali так дитятко і назвати – Гаргантюа, – бо це перше слово, яке батько вимовив при родинях, – за взірцем і прикладом давніх гебреїв.» (Рабле, 2012: 28).

На цьому прикладі бачимо, як геніальному перекладачеві Анатолію Перепаді вдалося описовим методом, пояснити походження імені головного героя твору: *grand – Gargantua, гаргало – Гаргантюа*.

Роман Франсуа Рабле «Гаргантюа та Пантагрюель» – це магічний світ, сповнений експериментів з іменами. Анатоль Перепаді зберіг цю магію, дух твору та стиль автора: *«Це мій автор, я відчуваю його дух»* [1]. Після подорожі у Францію, де перекладач побачив «місця Рабле», він вжився в кожен фразу і відчув архетипи твору в сучасному світі: *«Ось мій учитель Микола Лукаш – типовий пантагрюелець, і за стилем життя, і, власне, як ерудит, який уміло орудував багатьма мовами»* (Лучка, 2008). Себе Анатоль Перепаді також порівнював з героєм Рабле: *«Я – тлумач – почувався персонажем цієї книжки, таким собі сучасним Пантагрюелем у «плюндрах», тобто в коротких «сплюндрованих штанах» з повідрізуваними холошами й пишними бганками вгорі.»* (Лучка, 2008).

Висновки. Переклад художніх імен є особливою філологічною проблемою, оскільки в літературному творі антропонім функціонує як важливий органічний елемент його стилістичної системи, виконуючи активну роль у створенні загальної образності твору. Неправдоподібність при перекладі промовистих імен веде до втрати авторського значення імені, стилю і колориту твору. Аналіз перекладу художніх імен Рабле, що їх здійснив Анатоль Перепаді, дає підставу для висновку: для збереження авторського значення промовистого імені неможливо обмежитися використанням одного певного методу перекладу. Анатоль Перепаді вдається до поєднання методів підбору функціонального аналогу

та семантичного неологізму, а також описового перекладу. Художні імена Франсуа Рабле в перекладі Анатолія Перепаді мають вагоме стилістичне і експресивне навантаження і є важливим елементом організаційної структури художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лучка А. Наш Пантагрюель. *Літакцент* <http://www.litakcent.com/index.php?id=601>
2. Рабле Франсуа. Гаргантюа і Пантагрюель (переклад зі старофранцузької). Харків : Фоліо, 2012. 634 с.
3. Barthes, Roland. «PROUST ET LES NOMS». *To honor Roman Jakobson : essays on the occasion of his 70. birthday, 11. October 1966: Vol. 1*, edited by , Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 1967, pp. 150–158. <https://doi.org/10.1515/9783111604763-014>
4. Rabelais François. *Gargantua et Pantagruel*. Paris : Honoré et Édouard Champion, 1913. 454 p.

REFERENCES

1. Luchka A. Nash Pantagriuel. [Our Pantagruel] Litaksent {<http://www.litakcent.com/index.php?id=601> [in Ukrainian].
2. Rable Fransua. (2012) Gargantiua i Pantagriuel (pereklad zi starofrantsuzkoi). [Gargantua and Pantagruel (translation from ancient French)] Kharkiv: Folio. 634 p. [in Ukrainian].
3. Barthes, Roland. “PROUST ET LES NOMS”. [“PROUST AND THE NAMES”.] *To honor Roman Jakobson : essays on the occasion of his 70. birthday, 11. October 1966: Vol. 1*, edited by , Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 1967, pp. 150–158. <https://doi.org/10.1515/9783111604763-014> [in French]
4. Rabelais François. *Gargantua et Pantagruel*. [Gargantua and Pantagruel] Paris : Honoré et Édouard Champion, 1913. 454 p. [in French]